

„De hiszen azt mondják — folytatta Wilhelm —, hogy ez az általános és körültekintő művészet (a színművészet) előre viszi a többi művészetet mind?”

Semmiesetre, hangzott a válasz; igénybeveszi a többit azonban elrontja azokat... S amit az élet és a művészet nyújt, felhasználja pillanatnyi céljaira, nem csekély haszonnal. A festő és művésze viszont, akik a színházból előnyt akarnak húzni, mindig hátrányos helyzetben lesznek, a zene és a zenész ugyanúgy... Az összes művészetek úgy tűnnek előttem, mint egy nagy család tagjai, akik mind takarékosak és ezek között akad egy, akinek hajlama van: könnyen elherdálni mindent. És ebben az esetben a színészet az. Származására ez (a művészet) kétséges s ezt sohasem tudja sem mint művészet, sem mint mesterség, sem mint kedvtelés elfeledtetni.

Wilhelm nagyot sóhajtott és lesütötte szemét: egyszerre világossá lett előtte, mit élt meg és mit szenvedett át ezeken a deszkákon...”

Aki ezeket a keserű szavakat a színművészettel kapcsolatban leírta, nem más, mint Johann Wolfgang Goethe: maga is majdnem három évtizeden át intendánsa a weimari udvari színháznak. Goethe, akinek az írók közül Shakespeare óta a legtöbb köze volt a színpadhoz és a színművészethez, a Wilhelm Meister második részében, a Vándorévekben mondatja el mindezt alakjaival.

Úgy tűnik, mintha egy háromévtizedes tövist húzott volna ki magából Goethe ezekkel a sorokkal a kissé utópisztikus környezetbe plántált regényében. Nem csoda, ha Petőfi (a hajdani kórista!) nem szerette ezt a másik költőóriást és szívét hideg békasónak mondta — ellentétben az egész világ osztatlan bámulatával Goethe iránt.

A „Vándorévek” keserű sorai azt mutatják: akármilyen nagy volt Goethe, a lemondott intendánsok szokott keserősége őt sem kímélte. A színész rajongva és visszavágó szívvel hagyja ott a színpadot —

az intendáns és a direktor fanyar mosollyal a szájaszélén. S ha véletlenül Goethe... meg is tudja magyarázni.

*

Ha már itt tartunk Goethenél s éppen a Wilhelm Meister második részénél, az 1829-ben megjelent Vándoréveknél, itt egy érdekes feljegyzést tartogatok. Ez a mű nagyjából Karlsbadban, a világhírű csehországi fürdőhelyen született. Idejárt a költő akkoriban majdnem minden nyáron és az itt írt elbeszéléseit, verseit fűzte nagyon laza kapcsolattal egymáshoz; ez a kötet lett a mű első részének, a Lehrlingjahre-nak folytatása. Részleteiben csupa műretek ez a hatalmas regény, de ilyen átmenetek vannak benne (még ha százszor is oldott saruval kell a költőóriás elé lépni, idézem): „Itt azonban ugyancsak belekerültünk a kutyaszoritóba; kénytelen vagyok ugyanis az olvasónak páréves hézagot bejelenteni s szívesen látnók, ha nyomdászati megoldással az egész kötetet is befejezhetném ezen a ponton. Azonban talán a két fejezet közötti tér is elegendő lesz az idő tovatűnésének érzékeltetésére, mint ahogy hozzászoktunk, hogy a függöny felhúzásával vagy leeresztésével személyes jelenlétünk ellenére szinte érezhetjük az idő múlását.” Milyen egyszerű mód egy szerkezeti fogyatékoság leplezésére!

Szóval Goethet ezekben az években Karlsbadban találjuk. Micsoda kúrlista is lehetett az, milyen csodálatos ma már a költőfejedelem testi mivoltának emléke (mint ahogy az a feljegyzés, amely szerint a Byron-szobor felállításáért elindított gyűjtőíven J. W. Goethe úr egyszáz tallérral szerepel). De hát ott volt a vendégek közt évtizedeken át, mint ahogy ott találjuk a karlsbadi fürdővendégek névsorában 1828-ban Paganinit is. Az „Ofen-Pester Zeitung“ (itt van egy bekötött régi évfolyam előttem) így ír erről az eseményről: „Karlsbad, Sept. 1. Bár az ezévi időjárás nem-igen kedvezett a vendégek számára május elsejétől mégis elérte a 3580-at.

Néhány nap előtt a világhírű Paganini adott hangversenyt, egy belépőjegy ára 6 forint volt. Paganini úr egészségi állapota nem a legjobb, epegörcsökben fekszik“.

Dehát mindez — az egész kúrlista eset — csak olyan intellektuális borzongás.

A szenteknek az égben a helyük, a kísérteteknek a koporsóiban!

A zseniké a Parnasszus magassága s onnan nehéz leszabadulni vissza a földre, csak egy-egy ilyen árulkodó újságlap hasábjain.

De az már nem kísértetjárás, nem a személynek és a zseninek szóló áhitat, amit kissé odébb olvastam ugyanebben a régi kötetben. Egész egyszerű híradás: Két terv — ezt a címet adhatjuk neki, de odaírhatjuk szárazon azt is, hogy angol politika. Arról van szó, hogy 1828 május 15-ikén a franciaországi Toulouse-ban meghalt Sir William Congreve angol tüzérségi tábornok, a róla elnevezett gyújtórakéta feltalálója. 57 éves volt és a Moniteur azt írja róla, hogy a generális háború esetére két tervet dolgozott ki annakidején, London megbízásából. Az egyik terv azt tartalmazza, hogyan lehet megvédeni Konstantinápolyt, a másik pedig, hogy lehet ezt a várost legkönnyebben elfoglalni aszerint, hogy az angol kormány a Török Birodalom mellett vagy ellene foglal állást.

Erre mondták valamikor, hogy Őfelsége külügyminiszterének zsebében minden elfér.

Az íróember legnagyobb rémének, az invenció hiányának, sőt a kiapadásnak megrázó sorait vetette papírra egyszer Jules Lemaitre francia költő, regényíró és műbíráló: „Ebben a pillanatban még fogalmam sincs róla, mivel fogom betölteni azt az ötszázsortnyi helyet, ami a penzumom; csak azt tudom, hogy az ötszáz sor meglesz a kiszabott időre. De mennyi töprengést és aggodást állok ki addig! Hátha semmit sem találok? Vagy jobban mondván, minthogy nincs semmi mondanivalóm, hátha hirtelen kivész belőlem az a képesség: ezt a semmit kifejezni — ezt a semmit a szóknak hosszú sorozatával fejezni ki? Alapjában véve, azt hiszem, nincs súlyosabb munka, mint az emberé, aki kénytelen bizonyos napon a leírt szónak bizonyos mennyiségét állítani elő. Boldog az útkaparó, aki követ vág a nyárfával beültetett nagy úton, vagy a vincellér, aki

fűzfahajtással köti meg a szőlő finom venyigéjét. Boldogok azok, akik cukrot mérnek vagy szövetet árulnak. Boldogok azok, akiknek munkája csak apró materiális cselekedetek sorozata, olyan kis cselekedeteké, amelyek már ismeretesek, mindig ugyanazok s amelyekről bizonyosak, hogy teljesíthetők. Belefáradnak néha, de sohasem aggódnak miatta.

Boldogok még a plasztikus művészek művelői, a festők és a szobrászok is. Ezek kétségtelenül nyugtalankodhatnak, érezhetik, hogy munkájuk alatta áll annak az álomnak, amelyet megtestesíteni akartak, de munkájukban van jelentékeny mesterségi rész, melynek bizonyan meg fognak felelni. Mindig lesz erejük — már akárhogy — felrakni a festéket a vászonra, s gyúrni valamit a nedves agyagból. Ha nem bizonyosak is benne, hogy jót fognak alkotni, tudják, hogy csinálhatni fognak valamit. Mert munkájuk anyaga, az agyag vagy a festék látható és megfogható: itt van előttük, tudják, hogy nem fog eltűnni ujjaik elől. Ellenben az író olyan valamivel végzi a munkáját, amiben nem biztos és ami mindig megtagadhatja a szolgálatot. Mindent agyából kell méríteni, pedig nem tudja, hogy mi van az agyában. Nemcsak hogy azt nem tudja, jó lesz-e, ami belőle kikerül, arra sem fogadkozhatik, hogy egyáltalán ki fog-e kerülni belőle valami.

Míg ezt a mondatot írom, nem tudom, mi lesz a következő, sőt azt sem, hogy tudok-e majd írni ezután új mondatot? Valami ismeretlennel dolgozom. Az értelmi működés, mely bennem gondolatokat produkál s mely aztán szókkal fejezi ki ezeket a gondolatokat, mintha nélkülüm történnék; mintha jelen sem volnék ennél a működésnél; félek, hogy az öntudatlan, rejtelmes munka hirtelen megszűnik és tollam a levegőben marad. Ez bizonyára megtanít bennünket arra, milyen hívősgos az irodalmi dicsőség, megtanít, hogy ne faragjunk belőle érdemet, ha tűrhető dolog adja magát elő a fejünkben. Kétségtelen, hogy ez nagyon üdvös lecke, de mindamellert ez a belső munka miatt való folytonos bizonytalanság csupa aggodalommal és szenvedéssel jár. Vajjon végét érem-e most a munkámnak? Nem érzem magamban csak útszéli megzavaró gondolatok egymásra nyüzsgését. Rendbe hozhatom-e zavaros eszméimet? Nem szorulok-e rá az útszéliekre? S végre találok-e szóösszetételeket, már akár közönségeseket, akár ritkákat, amelyek majd kifejezik ezeket a gondolatokat? Nem, nem fogok találni. Érzem, hogy mindjárt

vértólulást kapok... Semmi, semmi... fekete foltok a fehér papíron... cigaret-
támnak csigaalakban felszálló kékes füst-
je... a kemencéből áradó hőség... és
egy gondolat sem, csak ez a roppant erő-
ködés: gondolni akármit, akárhogy. Ah,
hogyan megértem Musset sorát: „láthatni
semmittevéket, akik túrják a földet“.

Ha talán meg is kérdőjelezhetjük itt-ott
Lemaitre vívódásainak sorait — a képző-
művészek mindenesetre vastag nagyplaj-

bással teszik fel ezeket a kérdőjeleket —
s levonjuk belőle egy tárcacikk szükséges
pózát — az agyából szavakat elővarázsoló
betűvető meztelen kétségei mégiscsak
megmaradnak.

„Ének, hajolj ki ajkamon” — így szól
az örök költői invokáció s néha mégis Ba-
bits Atlantiszának bűvára kapkod levegő
után a költői sisak alatt: fuldoklik és ke-
resi a szavakat, de sohasem biztos, hogy
megtalálja őket.

Majtényi Mihály

Konyovics Milán

Heverő nő (olaj)